

KARÁCSONY ÜNNEPE BETLEHEMBEN

ÍRTA:

Dr. CSÁRSZKY ISTVÁN

PRELÁTUS KANONOK

1895. évben nov. 21-én kötöttem ki Jaffában, hogy elmenjek Jeruzsálembe s mint az ottani osztrák-magyar zarándokház újonnan nevezett alkormányzója, elfoglaltam állásomat. Csakhamar kezdődött az ádventi idő s így gondolataim karácsony ünnepére s ezzel kapcsolatban *Betlehemre* terelődtek. Nem vártam be karácsony ünnepét, hanem felhasználtam a legközelebbi alkalmat, hogy megnézzem Jézus születése helyét, amely 7 kilométernyire fekszik Jeruzsálemtől délre a hegyek közt. A közlekedést kocsijáratok bonyolították le, hacsak valaki lovagolni nem akart. Én egyelőre a kocsit választottam.

Amint elhagytuk a jaffai kaput, leereszkedtünk *Hinnom* völgyébe, onnét a vasúti állomás felé fordultunk s innét kezdve délfelé haladtunk, keletfelé az út mentén húzódó hegyhát zárta el a kilátást. A földeket ez oldalon vastag porréteg borította, mert az esőzés csak később kezdődött. Nyugatfelé áttekintettük a *Refaim* síkságot s tovább Júdea hegyeit. Amit a természet alkotott, az szép, de szorgalmas emberi munkának nyomát kevésbé lehetett látni.

Nem érdektelen megjegyezni, hogy e kocsit a török kormány 1869-ben építtette, amikor I. Ferenc József királyt várták Jeruzsálembe, aki a szuezi csatorna megnyitása alkalmából a Szentföldre is elzarándokolt. Útközben — hacsak a jövő-menő bennszülöttek nem kötötték le figyelmemet érdekes típusukkal s viseletükkel — emlékezetembe idéztem Betlehem múltját. Felelevenedett előttem *Dávid* emléke, akinek családja e városban lakott, aki e város környékén őrizte s megvédelmezte a reábízott nyáját s aki innét indult Góliát ellen, kinek legyőzése megalapozta királyságát. *Dávid* városa azonban azáltal lett nevezetessé és világhírűvé, hogy ott született „*Dávid fia*”, Krisztus. Ettől az időtől kezdve, különösen a keresztényüldözések megszűntével, Jézus hívei állandóan felkeresték e csendes városkát. S ez virágoztatta fel Betlehemet, amely 600-ban „fényes város” volt. Itt koronázták királlyá *Balduint* (1101), majd püspöki székhely lett (1110), de csak egy időre. A Gondviselés úgy akarta, hogy Betlehem keresztény maradjon a túlnyomólag

mohamedán környezetben. A keresztények ugyanis egy zendülés alkalmával (1834) kikergették a mohamedánokat, sőt három év múlva, ugyancsak egy lázadás letörése céljából Ibrahim pasa feldúlta városnegyedüket. Míg e történeti emlékek foglalkoztattak, felértünk egy magaslatra, amely az útnak legkimagaslóbb pontja. Mindkét oldalon olajfaültetvények. Balfelől egy várszerű épület tűnik fel: *Már Eljász* nevű görög kolostor. Innét kezdve leereszkedik az út s új táj nyílik a kíváncsi utas előtt. Messze, balfelől, a nap fényében kéklük a *Moab-hegység*, amely a *Holttenger* keleti partját alkotja. Közelebb a Júda-sivatag kupolás dombjai emelkednek, még közelebb szőlőkertek terülnek el elhagyott kalibáikkal. Jobbfelől egy dombon *Tantúr* tűnik fel épületeivel. Ezekben egy kórház nyert elhelyezést, melyet a máltai lovagrend tart fenn (akkor) oszták irgalmasok vezetése alatt. Ez lett később kedvenc kiránduló- és üdülőhelyünk az alatt a hat év alatt, melyet a Szentföldön töltöttem.

Elsősorban Betlehem érdekelt, amely e helyről áttekinthető. A város körülbelül 12.000 lakost számlált, s két dombon épült. A fehér, laposfedelű kőházak között néhány újabb épület emelkedik: különböző kolostorok és intézetek. A déü domb tövében egy erődszerű épülettömb vonja magára a figyelmet. Ez rejti magában Jézus születésének helyét. Közel a városhoz kétfelé ágazik az út. A főút, Betlehemet balfelől hagyva, továbbhúzódik Hebron felé, egy mellékút pedig a városba vezet. A szétágazásnál egy kis, kupolás, fehér épület tűnik elénk: *Rachel sírja*. Mellette egyszerű sírok láthatók, egy beduintörzsnek temetkezési helye.

Csakhamar elérjük a várost. A főucca elég szűk. A kocsis folyton figyelmezteti a járókelőket, hogy vigyázzanak az arcukra, a hátukra, a lábukra. Az emberek nyugodtan térnek ki a kocsis elől, vagy a fal mellett meghúzódva engedik továbbhaladni. Első pillanatra látszik, hogy szerény, békés természetű néppel van dolgunk. A férfiak hosszú ruhában keleti nyugalommal lépdelenek az uccán. Az asszonyok és a leányok (fej díszükről lehet őket megismerni) szerényen, de egyenes tartással — mert a terhet fejükön szokták hordani — haladnak és a fiatalabbak szemérmesen lesütik szemüket, ha férfiakkal, különösen kíváncsi idegenekkel, találkoznak. A gyermekek époly elevenek, mint másutt. A betlehemiek szorgalmasan művelik földjeiket, amelyek termékenyebbek, mint a környékeliek. Innét nyerhette a város a nevét (kenyér városa). Egyes házakban, melyek mellett elhaladtunk, serény munka folyt. A lakosság nagy része ugyanis mindenféle ájtatossági tárgyak készítésével foglalkozik, anyagul használva az olajfát, a gyöngyagylót és az ottani virágot. Ezekkel kiterjedt kereskedést űznek. A város túlsó végén egy nagyobb téren leszálltunk. Éppen vásár volt. Ilyenkor bejönnek a szomszéd-

béli beduinok is, ami a város képét élénkíti. Tevéik ott hevernek sorban egymás mellett, kíváncsian körülnéznek és kérődznek, vagy nyomatékos biztatásra kedvetlenül és nehézkesen felemelkednek, hogy elinduljanak hazafelé.

Itt vagyunk Jézus születési helye előtt. Kívülről csak magas falakat látni. Ezek két templomot és három kolostort zárnak magukba. Az egyik kolostor a ferencrendieké, a másik görög, a harmadik örmény szerzeteseké. Egy alacsony szűk bejárat vezet az egyik templomba. Eredetileg három kapuja volt, de a másik kettőt befalazták, hogy könnyebben lehessen védekezni esetleges támadások ellen. Ma e veszély nem fenyeget.

E kis kapun lépünk be a *Márta-templomba*, melyet Konstantin császár épített a 4. században a születési barlang fölé s amely századok viszontagságaival dacolva lényegében megmaradt. A latin szertartású katolikusok sok küzdelem árán fenntartották, illetve visszaszerezték hozzá való bizonyos jogaikat. A szűk kapun át egy sötét előcsarnokba érünk, innét magába a bazilikába. A templom 57*30 m hosszú és 26'30 m széles. Négy sor márványoszlop öt hajóra osztja. A falakon részben megmaradt régi mozaikdíszítések élénkké teszik a különben üres ősrégi épületet. A templomot, sajnos, nem lehetett egészében áttekinteni, mert a hosszhajókat a kereszthajótól egy fal választotta el, amely jelenleg már le van bontva. Istentisztelet céljaira csak a kereszthajót használják, de csakis a görögök és az örmények. Ennek közepén áll az oltár. Ettől jobbra és balra lépcső vezet a *születést barlangba*. A hagyomány, mely szerint ez a Megváltó születési helye, a 2. századba nyúlik vissza. Lemegyünk. Különös misztikus csend. Néhány, a mennyezetről lelógó lámpás világítja meg a szűk helyet. A talapzat márvány, a falak szőnyegekkel és képekkel vannak díszítve. Egy fülkében, a lépcsőlejárattal mellett, egy kis oltár látható. Alatta egy *ezüst*, márványra erősített *csillagon* olvasható: *Hic de Virgine Maria Jesus Christus natus est.* (Itt Szűz Máriától született Jézus Krisztus.) E felirat fényes bizonyítéka annak, hogy e szent hely is a latinoké volt, mert ma, mint a barlangnak e része is, a görögöké. Megkapó az ellentét e gyér világítású, csendes, szűk barlang és Krisztusnak a pogány sötétséget eloszlató tana, a világot megmozgató és átalakító erkölcsé, a földet úgyszólván átfogó egyháza között. Ezen oltárral majdnem szemben látható a *jászol* márvány utánzata s mögötte egy fülkében a *keleti bölcsék oltára*. A barlang e részének végén mutatják a *Szent Család forrását*. Innét, északi irányban, egy szűk folyosó egy szabálytalan alakú nagyobb barlangba vezet, amely egészben a latinoké. Egy fülkében megjelöli a hagyomány azt a helyet, ahol az *angyal figyelmeztette Szent Józsefet*, hogy meneküljön

Máriával és a gyermekkel Heródes elől. Tovább látható a *betlehemi kisdedek kápolnája* azután cremonai *Eusebius sírja*. Ismét egy kis folyosón bemegyünk egy nagyobb üregbe, ahol *Szent Jeromos* s ezzel szemben *Szent Paula* és leánya, *Eusztochion sírját* mutatják. E szent matróna és leánya Szent Jeromos idejében egy itteni kolostorban éltek Istennek. A barlang utolsó része *Szent Jeromos kápolnája*, a hagyomány szerint az a hely, ahol e tudós egyházatya, miután a palesztinai rabbinusoktól megtanult héberül, latin nyelvre fordította a Szentírást. Ebből a kápolnából lépcső vezet a második templomba: *Szent Katalin templomába*. Ez a ferencrendieké és plébániatemplom. Jelenlegi, bővített és díszesebb alakját 1881-ben nyerte, amit I. Ferenc József királynak 60.000 frankos adománya tett lehetővé.

Ezek a felejthetetlen emlékek még jobban felkeltették kíváncsiságomat, hogyan ünneplik e szent helyen karácsony ünnepét? Közben azonban újból elmentem Betlehembe s érdeklődtem az *istentiszteletek rendje* iránt. A betlehemi barlangban (mint a jeruzsálemi Szentsír templomában) joguk van istentiszteletet tartani a latin szertartású katolikusokon kívül a görög és az örmény nemkatolikus felekezeteknek s az istentiszteletek rendje nemzetközi megállapodás által van szabályozva. A görögök és az örmények naponként egy-egy énekes misét végeznek a szent barlangban és délutánonként incenzálják az egyes szent helyeket. A katolikusok két, esetleg több szent misét mondanak ugyanott s naponként délután keresik fel a szent helyeket. Valahányszor pedig ünnepi vecsernyét tartanak a plébániatemplomban, a pap lemegy a barlangba és incenzálja a szent helyeket. Dacára e megállapított rendnek, sajnálatos sűrűlódások az egyes felekezetek közt el nem kerülhetők, sőt a szakadárok ezeket néha provokálják, hogy a zavarosban halászva, bizonyos jogokat csikarjanak ki maguk számára, ami a török uralom idején itt-ott sikerült is nekik. A katolikus istentisztelet a szent helyeken egyezik az egyház bevett szertartásaival, csak a húsvéti és a karácsonyi ünnepek megünneplésénél találjuk meg régibb szokások nyomait. Ezek a régi misztériumokra vezethetők vissza. Már a 10. és 11. században találkozunk azzal a törekvéssel, hogy a vallási ünnepek dramatikus formát nyerjenek. Itt különösen nevelési szempontok vezették az egyházat. A keresztény ünnepek vallási tartalmát akarta közelebb hozni a hívők lelkéhez, hogy ezáltal ellensúlyozza azt a romboló hatást, melyet egyes pogány írók művei még mindig gyakoroltak a keresztényekre is.

Az ádventi szent idő vége *felé* járt s *türelmetlenül*, vártam karácsony ünnepét, melyre Betlehemben már készültek. A város nagy ünnepét ugyanis egy *kilencnapi ájtatosság* előzi meg ünnepi

áldással. Ezen legtöbbnyire csak a betlehemi hívek szoktak részt venni.

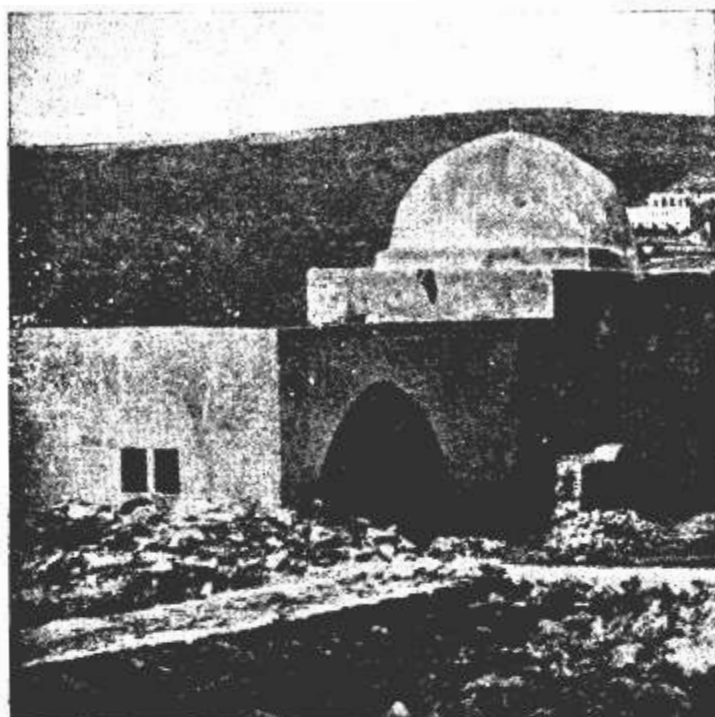
Karácsony előestéjén elmentem Tanturba az irgalmasokhoz, hogy közel legyek Betlehemhez. Mindjárt délután lementünk Rachel sírjához, ahol már lovasok gyülekeztek, hogy fogadják a püspököt. Két óra felé két kocsi közeledett Jeruzsálem felől. Az egyikben a püspök, a másikban kísérete foglalt helyet. A lovasok között ideges mozgolódás támadt. Mikor a püspök megérkezett, kezdődött az úgynevezett „fantázia”, vagyis lovasmutatványok, melyekkel Palesztinában előkelő vendégeket szokás fogadni. Az időjárás enyhe volt, mint nálunk április végén szokott lenni. Legfeljebb eső szokta zavarni az ünnepeket, de téli hideg soha, tehát hó sincs. A „fantázia” végeztével a püspök a lovasok kísérete mellett megindult Betlehem felé. Mi is követtük. Mikor a városhoz közeledtünk, láthattuk, hogy az útmenti laposfedelű házak hemzsegnék emberektől, különösen asszonyoktól és gyermekektől. Ilyenkor ugyanis mindenki valami alkalmas helyet keres, hogy láthassa a bevonulást. Mikor a püspök kocsija közeledett, a háztetőkön élénk mozgás támadt. Mindenki lehetőleg a háztető szélén helyezkedett el, hogy jobban lelásson az uccára. A püspök a templom előtti téren szállt ki. Itt már nagy tömeg gyűlt egybe, különösen az idegen zarándokok. A tér közepe szabadon maradt s két sorban török katonaság volt felállítva. Ezek között elrendezve állt a fényes asszisztencia. A püspök felvette főpapi öltönyét, a cappa major-t s a harangok zúgása mellett csakhamar elindult a menet a Konstantin-féle bazilikán keresztül a plébániatemplomba. Mikor a menet odaért, már zúgott az orgona s felhangzott a Te Deum. A néptömeg kísérte a püspököt s lassanként elhelyezkedett a templomban. A püspök után a francia főkonzul, mint a protektorátust gyakorló francia kormány képviselője vonult be.

Erre elkezdődött az *ünnepi vecsernye*, melynek végeztével, szokás szerint, a papság és a püspök *körmenetben vonultak a barlangba*, ahol a püspök incenzálta a szent helyeket. Mikor a templomba visszatértek, a püspök trónusán ülve fogadta a papság és a hívek hódolatát, akiket kézcsókra bocsátott. Mindez körülbelül négy órát vett igénybe. A vecsernye után visszavonul mindenki s a sok, a világ minden tájáról összesereglett zarándok elfoglalja helyét a ferencrendiek zarándokházában, amely össze van építve a kolostorral.

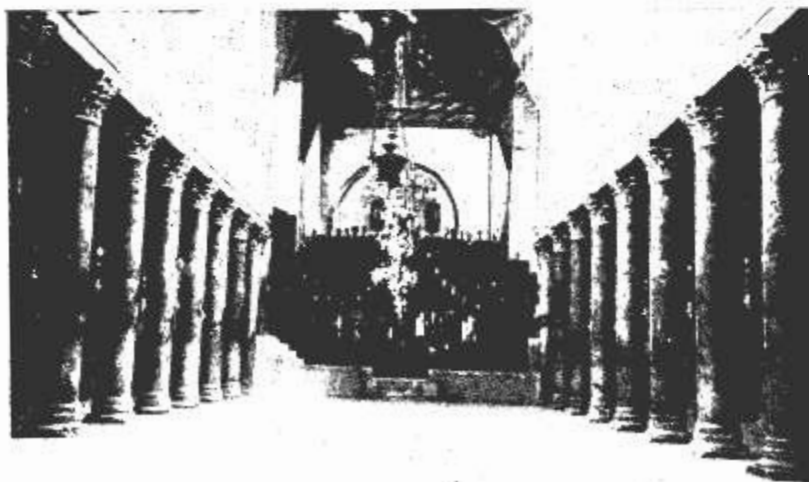
Estefelé kijött az osztrák-magyar konzul. Az akkori szokás szerint ő elnökölt a böjti vacsorán, melyet a zarándokok részére fenntartott nagy étteremben felszolgáltak. Ezzel a ferencrendiek hálájuknak adtak kifejezést nagy jótevőjük I. Ferenc József iránt. Az ebédlőben feltűnő helyen az ő és Erzsébet királyné

képe volt kifüggesztve. Legtöbben lepihentek, mert az éjjeli istentisztelet is nagyon hosszúra nyúlik. Fél tíz óra felé a zárándokok keltegették egymást s elmentek a plébániatemplomba, amely már tele volt hívekkel. A betlehemiekén különösen épültem. Mindenki, aki csak teheti, elmegy a templomba. Az egyik oldalon a férfiak, a másikon a nők foglaltak helyet. Padok vagy székek nem voltak a templomban, csak gyékény szőnyegek. Az asszonyok elhozták kis gyermekeiket is, akiket minduntalan csendre kellett inteni, míg elaludtak. Ez a gyermekszereg Jézus születése ünnepén oly varázst kölcsönöz s magában véve is megható ünnepségnak, hogy az ember a keresztény család eszményét mintegy megtestesítve látja maga előtt. E mellett a hívek példás viselkedése és csendes ájtatossága az őszinteség és természetesség jellegét viseli magán.

Tíz órakor érkezett meg a püspök s elkezdődött az előirt *zsolozsma*. A zsoltárok eléneklése is orgonakíséret mellett történik. A zsolozsma egyes leckéit szokás szerint idegen papok éneklik, akik mindenféle nemzethez tartoznak. Nekem is jutott egy. Ebben a szokásban kifejezésre jut az egyház egysége és egyetemessége, melynek alapja Krisztus istenségének és királyságának elismerése. A zsolozsma teljes két óráig tartott, úgy hogy mire befejeződött, éjfél lett. Ekkor kezdődött a *főpapi mise*. Ennek tradicionális zenéje van, melyet minden évben adnak elő karácsony ünnepén s amelyben a gyermekies szent öröm megfelelő módon nyer kifejezést. Mikor a püspök kezdte a Glória-t s a kórus folytatta, gondolataim egyrészt visszashálltak a múltba, amikor, majdnem kétezer évvel ezelőtt, elő zör csendült meg e szent ének angyalok ajkán, másrészt szinte hallottam annak visszhangját ezer és ezer keresztény templomban millió és millió hívő lelkében. A Glória maga fél óráig tartott. Az „incarnatus est... homo factus est” (megtestesült... emberré lett) a Credóban oly hatást tesz e helyen, melyet a lélekben csak csendesen átélni lehet, de szavakkal kifejezni nem. Az Úrfelmutatás csendje azonban a legünnepélyesebb pillanat. Ekkor csak szent sóhajok törnek ki a szívekből, amelyek többet mondanak, mint amennyire a legszebb zene, ének és imádság kifejezni tud. A nagymise után összeállították a *körmenetet*. Elöl ment a papság, legvégén a püspök, utána a francia főkonzul kíséretével, végül a hívők nagy serege. A szakállas papok, fényes egyházi ruhákba öltözve égő gyertyát vittek. A püspök egy Jézus gyermeket vitt karján kis jászolban. A rendet a török katonaság tartotta fenn s fegyverrel kezében tisztelgett a körmenet előtt. A menet a plébániatemplomból a szent barlangba vezető lépcsőn ment le s Jézus születése helyét jelző kis oltárnál állt meg. Itt a diakónus elénekelte a Megváltó

RACHEL SİRJA

KONSTANTIN BAZILIKA

BEDUIN FANTÁZIA

IRGALMAS SZAMARITÁNUS SZÁLLÓJA

A SZENT KERESZT TEMPLOMA

születéséről szóló evangéliumi részt s mikor e szavakhoz ért: „és szüle az ő egyszülött fiát”, átvette a püspöktől a Jézus gyermeket s letette az oltár alá, arra a helyre, amelyen az ezüst csillag van elhelyezve. E szavaknál: „és betakará őt pólyákba és a jászolba fekteté” a diakónus elvitte a Jézus gyermeket a jászol helyére, ahol az az ünnepek alatt meg is maiad. Ez ájtatosság után — az egész éjjeli istentisztelet *öt* Óráig tart — a püspök elmondja a szent barlangban második szeot miséjét. Utána az egyes papok miséznek előzetes jelentkezés sortcőájében. Szentmisék e napon — eltekintve attól az időtől, amikor a gBfcögök és az örmények végzik a barlangban ájtatosságukat — délutáni órákig mondatnak. Egy alkalommal délután %4 órakerült reám a sor. A főünnepen a püspök a plébániatemplomban celebrálja a harmadik szent misét, amely szintén ünnepélyes és elég hosszú. Az összes karácsonyi szertartások rí—12 órát vesznek igénybe. A hívek azonban fáradhatadanok. Mindenén részt akarnak venni, mindent akarnak látni.

Aki ez ünnepségeken részt vehetett, az felejthetetlen emléket visz magával, amely minden karácsonykor megelevenedik s szent, vallásos érzelmek kiapadhatatlan forrásává válik.

